

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2010 | Vol. 2 | No. 2 | ISSN 1803-8220

ŠVEC, Kamil. (2010). Analýza voleb do krajských zastupitelstev v roce 2008 v kontextu teorie koalic a srovnání s volbami v roce 2000 a 2004. *Acta Politologica*, Vol. 2, No. 2, s. 186-204. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává Univerzita Karlova v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd.

Acta Politologica | Katedra politologie | Institut politologických studií | Fakulta sociálních věd |

Univerzita Karlova v Praze | U Kříže 8 | 158 00 Praha 5 – Jinonice

www.acpo.cz | acpo@fsv.cuni.cz | +420 251 080 214

Analýza voleb do krajských zastupitelstev v roce 2008 v kontextu teorie koalic a srovnání s volbami v roce 2000 a 2004¹

Kamil Švec²

Abstract:

This article is focused on the analysis of regional coalitions in the Czech Republic after the elections in 2000, 2004 and 2008. The analysis uses classical models of minimum winning coalitions with the smallest number of seats, players, minimal range coalitions and the minimal winning connected coalition. Coalition bargaining structures is analysed from the perspective of second order elections. Analysis also focuses on the types of coalitions in the Czech political system, which develops Stanislav Balík. Methodologically the study progresses in particular on the basis of deductive procedures for using the diachronic and synchronic comparisons.

Key words: *Theory of Coalitions, Regional Elections, Second-order Elections, Czech Republic*

Úvod

V listopadu 2010 uběhne přesně deset let od počátku faktického fungování nové regionální úrovně samosprávy v České republice, tedy od prvních voleb do zastupitelstev krajů. Vyšší územně samosprávné celky nevznikaly jednoduše a proces naplňování ústavy provázely komplikace. Tak jako se první volby do Senátu, druhé komory parlamentu, konaly až v roce 1996 a Nejvyšší správní soud právně i fakticky vznikl v roce 2002, datuje se vznik krajů k roku 1997.

Dne 23. října 1997 přijala Poslanecká sněmovna Parlamentu ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně samosprávních celků. Zákon byl podpořen ústavní většinou poslanců zvýšenou o osm. Hlasovali pro něj poslanci KDU-ČSL, ODA, vyjma tří poslanců celá ČSSD a 42 poslanců ODS. Proti hlasovaly pouze dvě strany, obě se pohybují, resp. pohybovaly na protilehlých pólech pomyslného pravolevého horizontálního ideologického spektra. O složitosti vzniku vyšších územně samosprávných celků pojedná ve stručnosti kapitola první.

Cílem tohoto článku je zhodnotit krajské vlády od roku 2000 z hlediska teorie koalic. Analýza se zaměřuje na všechny doposud proběhnuvší volby do zastupitelstev krajů. Vzhledem k periodicitě – jednou za čtyři roky, se tak doposud volily třikrát – v letech 2000, 2004, nejnověji pak v říjnu 2008. Aplikovány budou dnes již klasické modely koaličních

¹ Text vznikl jako součást specifického výzkumu na katedře politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze za rok 2009.

² PhDr. Kamil Švec je interním doktorandem katedry politologie IPS FVS UK v Praze. Kontakt: kamil.svec@gmail.com.

struktur, které vychází z teorie her a které navazují na amerického politologa Williama H. Rikera. Ten ve své práci *The Theory of Political Coalitions* rozvinul koncept tzv. minimální vítězné koalice (MWC). Na něj pak navazovali političtí vědci další, jmenujme zejména Michaela Leisersona, Abrama de Swaana či Roberta Axelroda.

Jelikož aréna voleb do krajských zastupitelstev, na níž probíhají soutěže politických stran jakožto aktérů, je specifická zejména tím, že se jedná o substanci rovinu samosprávy, věnuje se text i zhodnocení těchto krajských voleb v kontextu teorie voleb tzv. druhého řádu³. Dané problematice se text věnuje v samostatné podkapitole. Díky optice, kterou SOE nabízejí, je možné pochopit různorodost volebních výsledků jednotlivých stran, a tím pádem i možnosti navazování koaličních vazeb mezi jednotlivými politickými aktéry.

Metodologicky studie využívá zejména deduktivních postupů, využívá rovněž metod komparativních, zejména pak komparací diachronních a synchronních. Jednotlivé koaliční struktury tak budou porovnávány jak v rámci jednotlivých krajů a mezi kraji, tak v rámci jednotlivých voleb, resp. krajského samosprávného celku jakožto jednotky, a to v průběhu všech tří dosavadních volebních cyklů. Nutné je též zmínit skutečnost, že autor pracuje pouze s třinácti vyššími samosprávnými celky, byť jejich celkový počet je čtrnáct. Důvodem je, že do analýzy nebyla zahrnuta Praha, která je ve specifickém postavení s ohledem na ostatní celky – Zastupitelstvo hlavního města Prahy je totiž současně i zastupitelstvem krajským. Znamená to tedy, že primátor hl. m. Prahy je současně i krajským hejtmanem. Volby do tohoto „krajského“ orgánu se konají vždy v době voleb do obecních zastupitelstev, nikoliv v době konání ostatních krajských voleb, a mají tedy jinou periodicitu, která je posunuta o dva roky oproti volbám ostatních krajů. Koaliční jednání v kraji Praha jsou tak fakticky jednáními o složení magistrátní koalice. Jsou tedy specifická a nesrovnatelná se zbývajících třinácti kraji.

Pro posuzování koaličních vazeb na krajské úrovni je podstatná také ideologie politických stran a jejich umístění na pravolevé ideologické škále. Autor v hodnocení umístění stran v rámci tohoto spektra vychází z dlouhodobých výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR (CVVM SOÚ AV ČR) – pozici politických subjektů ukazuje tabulka č. 1. V případě kandidatury volební koalice je ideologie posuzována buď dle přítomnosti stran, které jsou uvedeny v tabulce, nebo je hodnocena jako ideologicky nevyprofilovaná, tedy jako strana mimo toto spektrum, případně jako nezávislá volební strana. Strana, která není umístěna na pravolevém spektru (kombinace škály volný trh – státní regulace a osobní odpovědnost – státní paternalismus) může být též tzv. *single issue* stranou.

³ Vzhledem k anglickému originálu *second-order elections* bude v textu využívána zkratka SOE. Pro úplnost budiž uvedeno, že volbami prvního řádu (*first-order elections, FOE*) jsou chápány nejpodstatnější volby v rámci daného systému, v České republice například volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (PSP ČR).

Tabulka č. 1: Pozice stran na pravolevém horizontálním spektru

rok/škála	Levice			Střed				Pravice			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2007		KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	SZ	ODS			
2005			KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	ODS			
2003			KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	US-DEU	ODS		
2002			KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	US-DEU	ODS		

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR.

Vznik krajské samosprávy

Jelikož je geneze krajské samosprávy podstatná z hlediska prvních voleb a počátku fungování krajských úřadů, je vhodné předsadit před vlastní analýzu stručný exkurs týkající se vzniku krajské samosprávy. Cílem je zdůraznit a podtrhnout, jak byl pro krajské volby důležitý právě termín prvních voleb.

Úvahy o novém regionálním uspořádání v České republice můžeme vyzorovat již před rokem 1993.⁴ Prvotní návrhy reagovaly na historické zkušenosti regionálního upořádání na českém území. Debaty byly vedeny nad prvorepublikovým župním uspořádáním, nad uspořádáním krajským, které bylo přijato v 50. letech 20. století a také nad modelem z roku 1960, v němž existovalo sedm krajů.⁵ Zákodárce se musel v diskusích o budoucím vnitřním uspořádání též vyrovnat s myšlenkou moravistickou, která byla nastolována politickým subjektem Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS). To začalo prosazovat takové vnitrostátní uspořádání, které by bylo založeno na vytvoření dvou zemí v rámci České republiky. Toto řešení odmítaly jednoznačně všechny strany Občanského fóra. Vládní návrh předložený České národní radě založený na čtyřech odlišných variantách se snažil obsáhnout všechny do té doby navrhované modely a nabídnout vlastní řešení.

První možností bylo uspořádání zemské, které mělo být tvořeno ze dvou až čtyř zemí, které by disponovaly vlastní vládou. Druhou eventualitou bylo uspořádání s 15 až 30 oblastmi. Třetí řešení kladlo důraz na to, aby nově navrhované oblasti respektovaly především historické hranice, a poslední, čtvrtý, návrh předpokládal vytvoření spolkového státu složeného ze tří zemí, tedy České, Moravské a Slovenské. Ani jedna z těchto variant nebyla přijatelná pro většinu politických stran a předseda vlády Petr Pithart nakonec vládní návrh v roce 1992 z projednávání stáhl [Šaradín, Šulák 2001: 12].

⁴ Do roku 1993 byly debaty velmi ovlivňovány názory ze strany moravistů a taktéž ze strany slovenských autonomistických hnutí.

⁵ Těmito kraji byly následující: Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Jihomoravský a Severomoravský. Je modelem, který fungoval v Československu až do roku 1991 [Šaradín, Šulák 2001: 12].

Od roku 1992 bylo předkládáno mnoho dalších variant, které však pro následující analýzu nejsou podstatné.⁶ Zlom v jednáních přichází s rokem 1997, kdy poslanci Občanské demokratické aliance (ODA) předložili návrh s 13 kraji. K nim se připojili i křesťanští demokraté. Volby se podle nich měly konat již v roce 1998 společně s volbami komunálními a senátními. Vláda přijala variantu 13 krajů, přičemž jejich rozložení vycházelo z varianty ministra vnitra⁷ Jana Rumla a ministryně spravedlnosti Vlasty Parkanové. Tato varianta však počítala se vznikem kraje Jihlavského, naopak vládou přijatý návrh sice akceptoval počet třinácti krajů, ale místo Jihlavského kraje navrhoval vyčlenění Hlavního města Prahy a jejího zařazení na úroveň kraje. V říjnu roku 1997 pak byl přijat kompromis, vycházející z doporučení sněmovního výboru, který měl zřídit 14 krajů, včetně Prahy a Jihlavského kraje. Tento návrh byl 23. října 1997 přijat a schválen ústavní většinou jako ústavní zákon 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně samosprávních celků [Šaradín, Šulák 2001: 18]. Tím byly zřízeny kraje Středočeský, Jihomoravský, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Jihomoravský, Olomoucký, Moravskoslezský, Zlínský a Hlavní město Praha.⁸ Poslanecká sněmovna však již nebyla schopna přijmout návrh ODA o konání voleb v roce 1998, tedy tak, aby se volby komunální konaly ve stejném roce jako volby krajské.⁹ Zákon o vzniku vyšších územně samosprávních celků vstoupil v platnost až v roce 2000, po té, co byly schváleny další zákony umožňující jejich faktický vznik a zaručující jejich fungování. Proces schvalování byl dost dlouhý, neboť se protáhl prakticky na deset let. I samotná geneze krajské samosprávy však předurčila její fungování do budoucna. Projevilo se to například na přístupu politických stran ke krajům, ale i v tom, že volby do zastupitelstev krajů se konají vždy v polovině funkčního období vlády vzešlé z voleb do PSP ČR.

Teoretický rámec analýzy krajských voleb v ČR

Teorie koalic

V rámci studia koaličních struktur je možné rozlišit dva základní typy koalic: minimální vítězné koalice a nadbytečně velké koalice. Za vítěznou koalici je považována v teoretických konceptech taková, která získá více než 50 % zastoupení ve shromáždění, do něž jsou zástupci zvoleni. Teorie koalic vychází z teorie her a předpokládá tedy racionalitu chování všech zúčastněných aktérů. Z tohoto předpokladu vychází chápání minimální vítězné koalice – to je taková, která je z hlediska své velikosti nejmenší možná, která zajistí svým členům minimální nezbytnou většinu nutnou pro schvalování běžných zákonů. Musí tedy naplnit požadavek co nejmenší nákladnosti vzniku, ať už z hlediska počtu mandátů či počtu politických stran v rámci koalice.

⁶ Jednalo mnohdy až o extrémní varianty od tří krajů (Čechy, Morava se Slezskem a Praha) až po osmdesát (hranice těchto krajů měly kopírovat fakticky hranice okresů). Těmito návrhy se zabývají konkrétně práce [Balík, Kyloušek 2005; Šaradín, Šulák 2001], na něž zájemce o danou problematiku odkazujeme.

⁷ Tato varianta počítala s devíti kraji.

⁸ Kraje Jihomoravský, Jihočeský, Vysočina a Moravskoslezský původně nesly názvy podle svých krajských měst, tedy Brněnský, Budějovický, Jihlavský a Ostravský. Byly však brzy přejmenovány.

⁹ Volby do Senátu z logických důvodů netřeba v tomto smyslu zmiňovat, jelikož třetina jeho členů je volena vždy po dvou letech vždy v sudém roce.

Základy takového chápání koaliční struktury položil ve svém již zmiňovaném díle *The Theory of Political Coalitions* americký politolog William H. Riker. Na základě teoreticko-herní logiky, v níž navazoval na dílo matematiků Johna von Neumanna a Oskara Morgensterna *Tudory of Games and Economic Behavior*¹⁰, podává svoji definici minimální vítězné koalice. Dle Rikera [1962: 32-46] je jí každá taková koalice, která získá alespoň 50 % + 1 mandát, současně však se ztrátou jakéhokoliv svého člena ztrácí svoji většinu. Jinými slovy, koalice není tvořena ani jednou nadbytečnou částí. V opačném případě je taková struktura neracionální a neodpovídá požadavku co možná nejvyššího zisku s minimálními náklady. Jak ve své práci ukazuje politolog L. C. Dodd [1976], jsou takové koalice trvanlivé a je možné považovat je za relativně stabilní.¹¹ Zaměříme-li se na jednotlivé typy koaličních svazků, tak jak se odvíjely od prvotního modelu Rikerova (případně jak byly rozšiřovány a upravovány) můžeme rozlišit následující typy.

Jako první kritérium stanovil Riker minimální počet mandátů, které mají případnou vítěznou koalici. Podle něj zajišťuje nejvyšší účinnost koalice právě počet členů. Zisk nebude dělen mezi mnoho aktérů a bude zajištěn tak i nejvyšší možný podíl připadající jednotlivým členům. Právě zisk je pro Rikera nejvyšší možnou hodnotou [Riker 1962: 39]. Na Rikera navázal Michael Leiserson.¹² Jeho tezí, ze které vycházel, je minimalizace počtu aktérů, v tomto smyslu politických stran. Podle něj se s postupně se zvyšujícím počtem aktérů v koalici komplikuje vyjednávání a zvyšuje se též pravděpodobnost vzniku konfliktu. Vítězná koalice by se tedy měla snažit eliminovat počet třecích ploch mezi aktéry. Leiserson tedy dává do přímé souvislosti počet aktérů a stabilitu vládní, resp. vítězné koalice. Čím je počet aktérů nižší, tím je i vláda efektivnější (*effective cabinets*) a životaschopnější (*viable cabinets*). V literatuře je tento typ označován též jako „*bargaining proposition*“ [Leiserson 1968: 772-776; de Swaan 1973: 65-70]. Oba tyto typy koaličních struktur jsou založeny na početním kritériu, zohledňují velikost výlučně z pohledu množství členů a aktérů.

Další směřování výzkumu se pak zaměřilo spíše na vymezení ideologických předpokladů vzniku stabilní koalice, která by splňovala podmínku racionality chování aktérů. K propojení minimální vítězní koalice a ideologie či programové orientace politických aktérů přispěl především Abram de Swaan. Nejvýhodnější a nejrationálnější je dle jeho soudu taková koalice, která je složena na pravolevé horizontální škále z navzájem nejbližších aktérů. Tím je, dle de Swaana, minimalizováno spojení extrémů a možnost konfliktu se významně snižuje [Lijphart 1984: 50; de Swaan 1973: 71-79]. Homogenita je významnou hodnotou zvyšující stabilitu a prodlužující životaschopnost takového uskupení.

Posledním zásadním upravením kritérií minimální vítězné koalice se zabýval Robert Axelrod. Ve své publikaci *Conflict of Interest. A Theory of Divergent Goals with Application to Politics* provedl syntézu výše uvedených přístupů zohledňujících velikost z hlediska počtu a ideologické blízkosti. I z toho důvodu je označována jako minimální spojená vítězná koalice.

¹⁰ Srov. Neumann, John von; Morgenstern, Oskar (1944). *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton: Princeton University Press.

¹¹ Srov. [Lijphart 1984; Laver, Schofield 1998].

¹² Svůj přínos teorii koalic zveřejnil v článku *Factions and Coalitions in One-Party Japan. An Interpretation Based on The Theory of Games*. Publikován byl v roce 1968 v časopise *The American Political Science Review*.

Podle Axelroda je životaschopnost a účinnost koalice zajištěna tehdy, propojí-li se strana se svými ideologicky nejbližšími sousedy na pravolevé ideologické škále. V tomto případě není třeba, aby měla co možná nejnížší počet členů, rozšiřuje se tak dlouho, dokud nedisponuje absolutní většinou hlasů. Subjekt, který by mohl být z hlediska počtu nadbytečný, hraje velmi důležitou roli z pohledu ideologie a je tak možné jej považovat v tomto případě za nepostradatelného [Axelrod 1970: 165-175].

Reflexe teorie koalic v českém prostředí¹³

O určitou reflexi klasické teorie koalic se v českém prostředí pokusil Stanislav Balík [2006], zejména v textu *Typologie exekutivních koalic v českém prostředí*, ale také v jedné kapitole své publikace *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností: koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994-2006* [Balík 2008: 35-53]. Východiskem mu je rozčlenění třídy a typu stranického systému, tak jak jej podává Giovanni Sartorih a tyto dvě kategorie aplikuje na formování koalic a utváření koaličních vztahů. Analogicky k Sartorimu je *třída* založena na počtu aktérů účastnících se koaličního vyjednávání, resp. tvořících koalici. *Typ koalice* se pak zaměřuje na ideologickou vzdálenost mezi jednotlivými na koalici participujícími aktéry, opět analogicky k Sartorimu na polarizaci koalice. Navazuje přitom na americkou tradici výzkumu vymezené minimální vítězné koalice (s minimálním počtem stran, členů, s nejkratší ideologickou vzdáleností a minimální vítěznou ideologicky propojenou) a nadměrné koalice. První dvě minimálně vítězné koalice (počet mandátů a počet členů) založené na *office-seeking theory*¹⁴, jsou použity pro kategorii třídy. Minimální vítězná ideově propojená koalice pak jedním z typů koalic, právě proto, že je založena na ideologické blízkosti zúčastněných subjektů. Dalším z typů je minimální vítězná ideově nepropojená koalice, která je spojením dvou ideově nespřízněných a vzájemně si vzdálených subjektů.

Oproti textu z roku 2006 Balík svoji typologii publikaci z roku 2008 rozšiřuje o dva nové typy – koalici nadměrnou ideově propojenou a nadměrnou ideově nepropojenou. Obě třídně spadají k nadměrným, a tedy obsahují alespoň jednoho člena, který může být pro koalici postradatelný v tom smyslu, že s jeho odchodem nedochází ke ztrátě většiny. Podobně by bylo možné charakterizovat i typ ideově nadměrné nepropojené koalice, která se odlišuje ideologickou vzdáleností a nespřízněností svých členů. Charakterizovat ji je možné také vymezením k minimální ideově nepropojené koalici, oproti které má alespoň jednoho nadbytečného člena.

Balík se snaží i o terminologické upřesnění. To se projevuje u typu „velké koalice“. Označení „velká koalice“ neužívá k označení *oversized cabinet*, ale ke spojení dominantních politických stran, které jsou na opačných pólech politického spektra. Pro velkou koalici

¹³ Tato podkapitola je přepracovanou a aktualizovanou částí diplomové práce *Teorie koalic na regionální úrovni*, jež byla obhájená autorem v roce 2008 na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze [Švec 2008].

¹⁴ Pro takovou koalici je důležitý zisk postů. V případě přístupu *policy-seeking* je motivací prosazování politického programu strany.

vytváří speciální typ, který může být přiřazen oběma třídám. Velká koalice je charakterizována také tím, že u ní existuje možnost uzavřít koalici menší. Tento typ má velmi blízko ke koalici, kterou Novák označuje jako „spojení extrémů“ [Novák 1997: 181-182]. Dalším typem koalice je dle Balíka „široká koalice“, která zahrnuje téměř všechny relevantní politické subjekty politického spektra. Od typu „velké koalice“ se odlišuje tím, že musí být více než dvoučlenná, přičemž musí ostrakizovat alespoň jednu politickou stranu, případně politický proud.¹⁵ Posledním typem, který je propojen se třídou koalice, je „všestranická koalice“. Ta zahrnuje všechny relevantní subjekty politického spektra, přičemž nedochází k žádné distanci. Paralelou k této koalici je „celonárodní sjednocení“, o kterém píše M. Novák [1997: 181], rozdíl je pouze v tom, že Novák mluví o národní úrovni, zatímco Balík ji užívá i pro subnárodní úroveň. Již zavedeným termínem pro tento typ je „superkoalice“ [Jüptner 2004: 86].

Tabulka č. 2: Třídy a typy koalic dle S. Balíka

<i>Třída koalic</i>	<i>Typ koalic</i>
Minimální vítězná (nejmenší počet mandátů, nejmenší počet členů)	minimální vítězná ideově propojená
	minimální vítězná ideově nepropojená
Nadměrná	velká
	nadměrná ideově propojená
	nadměrná ideově nepropojená
	široká
	všestranická

Zdroj: Balík [2008].

Dalším typem koaličního uspořádání jsou velké koalice¹⁶. Na rozdíl od minimálních vítězných koalic se liší přítomností tzv. nadbytečného člena, tedy takového, který není nutný k obsazení absolutní většiny mandátů. V případě, že takový člen koaličního svazek opustí, neznamená to nutně ztrátu většiny a konec vládní koalice.¹⁷ Navzdory deviantnosti z hlediska

¹⁵ Balík dodává, že označením široké koalice – zejména v žurnalistice – je i tzv. duhová koalice.

¹⁶ W. H. Riker [1962] užívá termínu *Oversized Coalition*, u jiných autorů je možné setkat se i s termínem *Surplus Majority Coalition* [srovnej Novák, Lebeda 2004] nebo *Oversized Cabinet* [Říchová 2000].

¹⁷ Z hlediska tzv. americké tradice, která upřednostňuje minimální vítězné koalice v duchu Rikerova modelu, jsou považovány nadbytečně velké koalice jako deviantní, neb odporují racionalitě chování a maximalizaci zisků. Politické strany se musí vzdát určitého počtu mandátů, které v exekutivním orgánu připadnou straně, která není v koalici z hlediska zajištění většiny nutná. K rozlišení tzv. americké a evropské tradice viz [Laver 1989: 16; Říchová 2000: 120; Laver, Schofield 1998: 9-10].

racionality chování jsou podle empirických průzkumů nadbytečně velké koalice časté.¹⁸ Opět na základě empirie a teoretických přístupů je možné definovat důvody pro vznik tohoto typu koaliční struktury. Prvním motivem jsou programové zájmy a vazby, dále obava z nízké stranické disciplíny členů politických stran, třetím důvodem pak příprava náročných legislativních kroků, ke kterým je třeba např. kvalifikovaná většina hlasů. Čtvrtým důvodem je obava velkých stran z vydírání stranou menší, proto přibírá dalšího koaličního partnera [Říchová 133-134].

Posledním typem jsou vlády menšinové, které však nebývají, až na výjimky, koaliční. Od předchozích koaličních modelů se odlišují v tom podstatném aspektu, že nedisponují absolutní většinou hlasů v orgánu, do kterého politické strany kandidují. Jsou výsledkem tzv. menšinové situace, v níž žádná ze stran nemá více jak 50 % mandátů. Základním jejich rysem je, že ani nejsilnější strana (případně koalice) nedisponuje exekutivní většinou a opírá se pouze o většinu legislativní [Strøm 1990: 23-55]. Nejčastěji vznikají v politických systémech s tzv. negativním parlamentarismem¹⁹ či v okamžiku, kdy vláda musí získat po svém jmenování důvěru parlamentu a stačí ji k tomu souhlas většiny přítomných zákonodárců. Některá ze stran tak může svým odchodem z hlasování snížit kvórum pro vyjádření důvěry a umožní menšinové vládě vzniknout.²⁰

Teorie voleb druhého řádu a typy politických stran

Koaliční uspořádání vlád českých vyšších územně samosprávných celků může být do značné míry ovlivňováno tím, jak sami voliči chápou volby do zastupitelstev krajů. V případě, že důležitost voleb je z hlediska voličů nižší, je možné domnívat se, že volby je – při splnění několika dalších kritérií – možné označit za volby druhého řádu. Nejpodrobněji byly SOE rozpracovány Karlheinzem Reifem a Hermannem Schmidtem [1980: 3-44], jakožto model jim sloužily první volby do Evropského parlamentu v roce 1979. V průběhu let byly koncepty a kritéria dále rozpracovávány,²¹ zde se autor bude věnovat pouze dimenzím vzešlým ze současných diskusí. Ve své publikaci je shrnuje Pavel Šaradín [2008: 32-38]. Volby druhého

¹⁸ Viz průzkum A. Lijpharta [1984] (celkem 25 % případů velkých koalic) a průzkum Lavera se Schofieldem [1998: 71] (21+8 % velkých koalic). Nadbytečně velké koalice mají nejvyšší zastoupení ve Švýcarsku (100 %), Izraeli (81 %), Nizozemí (71 %) či Francii V. republiky (63 %). Lijphart [1984: 61]. Podle Lavera a Schofielda byl výskyt velkých koalic v Rakousku (počet vlád: 2), Německu (2) a Itálii (4) v podmínkách většinové situace a Belgie (4), Finsku (17), Islandu (2), Itálii (14), Lucembursku (1) a Nizozemí (8).

¹⁹ K negativnímu parlamentarismu viz např. text Miloše Brunclíka *Negativní parlamentarismus: cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu?* [Brunclík 2009: 118-141].

²⁰ Další důvody mohou být následující: (a) nenaplnění očekávání většinového výsledku – strany mají společný předpoklad, že z voleb vzejde vítěz, který získá více než 50 % hlas, k této situaci pak ale nedojde; (b) menšinová vláda vzniká také ve chvíli, kdy je stranický systém postižen nějakým druhem imobility, který značně oslabuje vyjednávání o většinové vládě; (c) mezi politickými aktéry jsou zapomenuty programové, ideologické a jiné odlišnosti, vedeny k tomu byly specifickými podmínkami politického systému (např. nutnost schválení ústavy, volby, ...); (d) rozpad tradiční koalice a část politických stran vytvoří menšinovou vládu, která pak do doby vyhlášení předčasných voleb zůstává u moci; případným řešením je také formování nové většinové vlády; (e) politická strana neuspěla natolik, aby sama získala absolutní většinu ve voleném orgánu, a chybí jí pouze několik málo křesel k potřebné většině [Švec 2008: 37, dle Říchová 2000: 135].

²¹ Pro vývoj upřesňování kritérií SOE viz [Šaradín 2008].

řádu se vyznačují tím, že se zpravidla konají v období, které je někdy označováno jako *mid-term*, tedy mezi 13. a 36. měsícem od zvolení vlády,²² v němž klesá její podpora. SOE jsou tedy jakýmsi referendem o vládě. Voliči nemají důvod taktizovat a hlasují upřímně, tedy nikoliv strategicky. Svoji roli sehrává též rozlišování a sledování svých zájmů z hlediska různých politik, které prosazují ty které konkrétní volené orgány. Volič u rozdílných shromáždění může preferovat různé politiky prosazované odlišnými politickými stranami. Poslední charakteristikou, jíž se SOE vyznačují, je snaha voličů vyvažovat podíl na moci mezi jednotlivými stranami. Voliči se tak skrze svoji volbu snaží vyrovnat poměr sil tak, aby na všech úrovních politického systému, resp. ve všech volených orgánech nevládla pouze jedna politická strana, případně jedna koalice. SOE je vyznačují i dalšími charakteristikami, které se pro autory stávaly více či méně důležitými. Patří k nim například nižší volební účast ve volbách, personalizace volby, tedy preference spíše osobností, než stran, či vyšší šance radikálnějších politických subjektů [Šaradín 2008: 32-38]. Jak je zřejmé, výsledky voleb druhého řádu se mohou velmi lišit od voleb prvního řádu. To se projevuje zejména na vzniku nových aktérů a jejich přítomnosti ve volbách. Jelikož je tématem článku regionální úroveň politického systému, zmíní zde autor typy politických stran na subnárodní úrovni.

První významnou skupinou jsou strany etablované. Mezi ty se řadí politické strany, které jsou relevantní a zavedené na parlamentní úrovni. V České republice se jedná zejména o Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD), Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) a Občanskou demokratickou stranu (ODS). Na pomezí skupin etablovaných a regionálních politických stran můžeme řadit Křesťanskou a demokratickou unii-Československou stranu lidovou (KDU-ČSL), která po volbách v roce 2010 již není zastoupena v PSP ČR, stále má však své zástupce v Senátu. Její elektorát navíc přestal být strukturovaný a je koncentrován jen v některých regionech. Druhou kategorií jsou strany regionálně komunální, které působí pouze na substátní úrovni. Rozčlenit je ji možné na tři podkategorie: (1) regionální strany působící, logicky, spíše na úrovni regionů, mnohem méně již na úrovni lokální; (2) lokálně komunální strany působící zejména ve větších městech, často jsou propojeny s městem, ve kterém vznikaly; (3) strany, které nejsou propojeny ani s konkrétním regionem, ani městem – k takovým je možné počítat Sdružení nezávislých kandidátů, Nezávislí apod. posledně jmenovaná je z těchto tří jmenovaných díky lokální úrovni nejvýznamnější a nejpočetnější [Jüptner 2004: 89; 2005: 129].

Volby do zastupitelstev krajů a krajské koalice

Exekutivní koalice v českých krajích po volbách v roce 2000

Volby do zastupitelstev vyšších územně správních celků byly vůbec prvními krajskými volbami. Stalo se tak v polovině funkčního období PSP ČR, kterou ovládly strany ČSSD a ODS na základě tzv. opoziční smlouvy²³. Jedním z bodů smlouvy byla úprava volebního systému do poslanecké sněmovny takovým způsobem, který by upřednostňoval velké politické strany

²² Periody je možné rozčlenit tři: *honeymoon* (do 12 měsíců po volbách do legislativního orgánu), *midterm* (13-36 měsíců) a *later term* (37-48 měsíců od voleb) [Freire 2003: 14; srov. Šaradín 2008: 33].

²³ Plným názvem „Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou“.

a naopak marginalizoval strany malé. Na situaci reagovaly tyto menší subjekty uzavřením koaličního svazku *Čtyřkoalice* (4K), pod jehož hlavičkou kandidovaly do krajských zastupitelstev.²⁴ Vzhledem k náladám ve společnosti, v níž část voličů chápala opoziční smlouvu jako tzv. velkou koalici, podařilo se malým stranám spojeným ve Čtyřkoalici uspět nebyvalým způsobem. Ani později již nikdy takového úspěchu nedosáhly. Podařilo se uspět i ODS. Té se podařilo prezentovat se jako strana opoziční k vládě, nikoliv tedy koaliční. Vyjednávání o koalicích tak neskýtalo příliš třecích ploch, ve dvou třetinách krajů mezi sebou uzavřely koaliční smlouvu strany ODS a 4K, jen ve čtyřech krajích vznikly krajské rady, jejímiž součástmi byla i ČSSD, která byla se ideologicky odlišovala od zbývajících partnerů. Přehled zisků mandátů ukazuje tabulka 3. Pravá část tabulky pak udává kvórum potřebné k zisku nadpoloviční většiny mandátů (Q), počet mandátů koalice (K), počet mandátů opozičních politických stran (Op) a počet nadbytečných mandátů koalice (Q+).

Tabulka č. 3: Přehled zisku mandátů volebními stranami po volbách v roce 2000

Kraj	Počet krajských zastupitelů						Q	K	Op	Q+
	ODS	4K	ČSSD	KSČM	SNK	Ost.				
Středočeský	21	16	12	16			33	37	28	4
Jihočeský	16	13	8	12	6		28	43	12	15
Plzeňský	13	8	8	11		5	23	26	19	3
Karlovarský	15	10 (-1)	8	12			23	24	21	1
Ústecký	17	9	11	18			28	28	27	0
Liberecký	13	8	7	9		8	23	28	17	5
Královéhradecký	14	14	7	10			23	28	17	5
Pardubický	12	15	7	9		2	23	27	18	4
Vysočina	10	13	6	10	6		23	35	10	12
Jihomoravský	13	23	9	15		5	33	36	29	3
Olomoucký	12	15	10	13		5	28	32	23	4
Zlínský	9	15	7	8		6	23	30	15	7
Moravskoslezský	20	12	11	18	4		33	36	29	3

Zdroj: Autor, dle ČSÚ.

Volební výsledky a převaha pravicově orientovaných politických subjektů pak také výrazně ovlivnily podobu koaličních struktur krajských zastupitelstev. Až na čtyři výjimky vznikly minimální vítězné koalice, ať už z hlediska nejmenšího počtu mandátů či aktérů, nebo ideologicky homogenní minimální vítězné koalice. Ve třech případech byl vznik nadbytečně velké koalice ovlivněn přítomností sociální demokracie v koalici: ve Zlínském kraji vznikla

²⁴ Čtyřkoalice se začala formovat v roce 1998 a složena byla ze subjektů KDU-ČSL, Unie svobody, Demokratická unie a Občanská demokratická aliance.

nadbytečně velká koalice z důvodu větší rozptýlenosti mandátů mezi jednotlivé strany a nevyprofilování silnější strany, resp. čtyři z pěti stran získaly mandáty v rozmezí počtu 6 až 9. Koalice vzniklé po volbách v roce 2000 ilustruje Tabulka č. 4.

Tabulka č. 4: Radniční koalice uzavřené po volbách v roce 2000

Kraj	Složení koalice	Typ koalice
Středočeský	4K + ODS	MWC, ideově propojená
Jihočeský	ČSSD + SNK + 4K + ODS	<i>Oversized cabinet</i> (široká)
Plzeňský	NEZ + 4K + ODS	MWC
Karlovarský	ODS + ČSSD + 1 (4K)	Minimální spojená vítězná koalice
Ústecký	ODS + ČSSD	MWC, ideově propojená
Liberecký	ODS + ČSSD + 4K	<i>Oversized cabinet</i> (široká)
Královéhradecký	4K + ODS	MWC, ideově propojená
Pardubický	4K + ODS	MWC, ideově propojená
Vysočina	ČSSD + SNK + 4K + ODS	<i>Oversized cabinet</i> (široká)
Jihomoravský	4K + ODS	MWC, ideově propojená
Olomoucký	4K + ODS + NEZ	MWC, ideově propojená
Zlínský	4K + ODS + ZHN ^{*)}	<i>Oversized kabinet</i>
Moravskoslezský	ODS + 4K + SNK	MWC, ideově propojená

Vysvětlivky:

^{*)} ZHN – Zlínské hnutí nezávislých

Zdroj: Autor.

Exekutivní koalice v českých krajích po volbách v roce 2004

Situace po volbách v roce 2004 byla odlišná. Svoji roli sehrál fakt, že v roce 2002 se uskutečnily volby do poslanecké sněmovny, v nichž se vítěznou stala ČSSD. Na celostátní úrovni vstoupila do koaličního svazku s KDU-ČSL a s Uníí svobody-Demokratickou unií (US-DEU)²⁵. Krajské volby, které proběhly dva roky poté, potvrdily, že je možné považovat je za volby druhého řádu. V polovině vládního funkčního období se tak soutěž o obsazení mandátů do samosprávných celků stala referendem o vládě. ČSSD jako vládní strana získala v krajích ještě méně mandátů než druhá levicová strana KSČM, u které nebývá běžné, aby svého konkurenta porážela. Stejně tak na vstup do koalice na celostátní úrovni doplatily malé politické strany KDU-ČSL a US-DEU. Pokud výrazněji uspěly, tak jen díky předvolebním koalicím, ve kterých se snažily do krajských zastupitelstev probojovat. Naopak pro ODS se

²⁵ US-DEU byly původně partnery ve Čtyřkoalici, v roce 2001 se strany sloučily.

krajské volby staly triumfem, do té doby nečekaným. ODS drtivě zvítězila ve všech krajích s výjimkou Jihomoravského, kde o jeden hlas zvítězila KDU-ČSL vedená populárním lídrem Stanislavem Juránkem. Takový výsledek ho také vynesl do křesla hejtmána. Byl však jediným hejtmánem, který nebyl z ODS, ostatní kraje patřily z tohoto ohledu právě občanským demokratům. Zaměříme-li se na zisky mandátů, jsou uvedeny v Tabulce č. 5.

Tabulka č. 5: Přehled zisku mandátů volebními stranami po volbách v roce 2004

Kraj	Počty krajských zastupitelů						Q	K	Op.	Q+
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SNK	Ost.				
Středočeský	32	12	14	4 ^{*)}	3 ^{**)}		33	39	26	6
Jihočeský	27	7	12	6	3		28	36	19	8
Plzeňský	22	8	10	3	2		23	25	20	2
Karlovarský	21	7	12	2 ^{*)}	3 ^{**)}		23	28	17	5
Ústecký	28	10	17				28	38	17	10
Liberecký	22	6	10			7	23	28	17	5
Královéhradecký	21	6	8	5	3 ^{**)}	2	23	24	21	1
Pardubický	18	6	9	12 ^{*)}			23	30	15	7
Vysočina	15	6	11	10	3		23	28	17	5
Jihomoravský	19	9	14	20		3	33	39	26	6
Olomoucký	21	10	15	9			28	30	25	2
Zlínský	16	7	8	11		3	23	34	11	11
Moravskoslezský	29	11	17	8			33	37	28	4

Vysvětlivky:

^{*)} Jedná se o KSK, KKK a KPK, jejichž lídry byla KDU-ČSL; ^{**)} Ve Středočeském kraji se jednalo o spojení SNK-ED, v Karlovarském pouze o ED a v Královéhradeckém o VPK (ED+VPM+SOS);

^{***)} US-DEU umísťovala ve volbách v roce 2004 své kandidáty na listiny jiných uskupení, proto v přehledu nefiguruje, ač šlo o subjekt působící na parlamentní úrovni.

Zdroj: Autor, dle ČSÚ.

Díky přesvědčivému vítězství se ODS dostala do situace, kdy jí v některých krajích chyběl pouze jeden mandát, aby sama měla nadpoloviční většinu hlasů v nově zvoleném zastupitelstvu. Nepříznivě se na možnostech koaličních uskupení neprojevila ani slabá pozice KDU-ČSL. Lidovci totiž mohli ve většině krajů nabídnout občanským demokratům i několik málo svých mandátů, které obdrželi a koalice tak získala absolutní většinu hlasů v zastupitelstvu. Naprostou většinu krajských exekutiv tak tvořilo právě spojení ODS a KDU-ČSL²⁶. Pouze ve dvou případech byli součástí i nezávislí kandidáti, resp. Sdružení nezávislých

²⁶ V Pardubickém kraji kandidovala KDU-ČSL v předvolební *Koalici pro Pardubický kraj* (KPK), ta se pak stala součástí exekutivní koalice.

kandidátů (SNK). Sociální demokraté se stali součástí opět čtyř krajských rad, v jednom případě tak přispěli ke vzniku nadbytečně velké koalice. Nejčastějším koaličním svazkem se tak opět stala minimální vítězná koalice, v jednom případě minimální spojená vítězná koalice. Tzv. oversized cabinets byly celkem čtyři. Podrobnější složení koalic a jednotlivé typy shrnuje Tabulka č. 6.

Tabulka č. 6: Radniční koalice uzavřené po volbách v roce 2004

Kraj	Složení koalice	Typ koalice
Středočeský	ODS + KSK + SNK-ED	<i>Oversized kabinet</i>
Jihočeský	ODS + KDU-ČSL + SNK	<i>Oversized kabinet</i>
Plzeňský	ODS + KDU-ČSL	MWC, ideově propojená
Karlovarský	ODS + ČSSD	MWC, BP
Ústecký	ODS + ČSSD	<i>Oversized cabinet (duhová k.)</i>
Liberecký	ODS + ČSSD	MWC, BP
Královéhradecký	ODS + SNK	MWC, ideově propojená
Pardubický	ODS + KPK	MWC, ideově propojená
Vysočina	ODS + KDU-ČSL + SNK	<i>Oversized kabinet</i>
Jihomoravský	KDU-ČSL + ODS	MWC, ideově propojená
Olomoucký	ODS + KDU-ČSL	MWC, ideově propojená
Zlínský	ODS + KDU-ČSL + ČSSD	Minimální spojená vítězná koalice
Moravskoslezský	ODS + KDU-ČSL	MWC, ideově propojená

Zdroj: Autor.

Exekutivní koalice v českých krajích po volbách v roce 2008

Také volby do krajských zastupitelstev v roce 2008 ukázaly, že jsou volbami druhého řádu. Podobně jako v předchozích dvou případech, i v tomto třetím volby dopadly zcela odlišně a jediné, co jim je společné, tak absence jakékoliv významnější kontinuity. Do PSP ČR se volby konaly v roce 2006. Dopadly velmi nepříjemnou patovou situací, v níž strany pravicové i levicové získaly v souhrnu po 100 hlasech z 200. Přes mnohé komplikace vznikla vláda složená z pravicově orientovaných stran ODS, KDU-ČSL a SZ. Vláda na celostátní úrovni začala zavádět některé reformy, z nichž pro účely tohoto textu byla nejdůležitější reforma zdravotnictví. Sociální demokraté dokázali velmi umě přenést celostátní téma na úroveň regionální a svoji kampaň v SOE postavila na kritice reformy zdravotnictví.²⁷ Kampaň byla (i

²⁷ Leitmotivem se staly poplatky za zdravotnické úkony, resp. za návštěvu u lékaře, za pobyt v nemocnici a za položky na receptech.

díky situaci na celostátní úrovni, kde byly bloky levicový a pravicový stejně silné) velmi vyhocená a politické strany se mezi sebou vzájemně vymezovaly, *a priori* odmítaly budoucí vzájemnou koaliční spolupráci. Krajské volby se tak opět staly referendem o nové vládě, z něhož tentokrát lépe vyšly strany opoziční, zejména ČSSD. Velmi výrazně zvítězila ve všech krajích, ostatní strany z hlediska zisku mandátů dopadly mnohem méně úspěšně. To ostatně ukazuje Tabulka č. 7. Navzdory podobě volební kampaně byly při vyjednáváních některé animozity zapomenuty a došlo k podepsání koaliční smlouvy mezi ČSSD a ODS, resp. mezi stranami pravicovými a levicovými v obecné rovině. K takové situaci došlo buď v krajích, kde taková koalice byla i v předchozím volebním období, případně bylo využito středové KDU-ČSL, která plní funkci mediátora mezi pravicově a levicově orientovanými stranami. Roli sehrála i spolupráce z dřívějšího volebního období, na kterou strany navázaly (např. Olomoucký kraj). V některých krajích se sociální demokraté díky své předvolební rétorice dostali do nepříjemné situace, kdy žádný z potencionálních partnerů se nenabízel, resp. subjekty nebyly schopny se dohodnout. Proto se musela ČSSD obrátit na KSČM, se kterou do té doby spolupráci na regionální úrovni přísně odmítala. V Karlovarském a Moravskoslezském kraji se strany domluvily dokonce na účasti komunistických zastupitelů v exekutivní koalici. V krajích Středočeském, Plzeňském, Libereckém a v kraji Vysočina ale vznikly krajské rady, které jsou tvořeny pouze ČSSD. Sociální demokraté však tuto situaci, zřejmě z důvodu mediálního a odrazení nařčení spolupráce s KSČM, začali označovat za menšinovou vládu. Označení takového stavu přebrala i média a dnes se objevuje i v odborných politologických publikacích [srov. Eibl a kol. 2009]. Bohužel se jedná o označení nepřesné. V kapitole 2.1, v němž je pojednáváno o typech koalic a menšinových vlád se autor opírá o tvrzení, že menšinová vláda vzniká v případě, že k vyslovení důvěry dochází většinou přítomných poslanců, zastupitelů. Krajská zastupitelstva Radám krajů nevyslovují důvěru, podstatné je však to, že dle § 40, odst. 2 zákona 129/2000 Sb., o krajích hlasuje zastupitelstvo následujícím způsobem: „*K platnému usnesení, rozhodnutí nebo volbě zastupitelstva je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech členů zastupitelstva.*“ Tím je absolutní většina hlasů vyžadována vždy, proto označení menšinové vlády je v tomto slova smyslu protimluvem. Zákon je totiž možné vyložit tak, že volbou hejtmana a rady přebírají strany hlasující ve prospěch návrhů zodpovědnost za krajskou vládu.

Nahlíženo touto optikou na tzv. menšinové vlády ve zmíněných krajích, většinu krajských rad vzniklých po volbách v roce 2008 je možné označit za ideově propojené minimální vítězné koalice. Výjimkou je Ústecký kraj, v němž se koalice ODS a ČSSD objevuje od roku 2000 a za ideologicky propojenou ji v žádném případě nelze. Stabilní zůstává i počet nadbytečně velkých koalic, i v tomto období jsou čtyři. Z hlediska srovnávání to však nemá valného významu, jelikož se vyskytují v různých krajích a vyzorovat provázanost či kauzalitu je nemožné. Přehled koalic uzavřených mezi stranami, které společně participují na radě příslušného kraje, ať již explicitně či tacitně, je uveden v Tabulce č. 8.

Tabulka č. 7: Přehled zisku mandátů volebními stranami po volbách v roce 2008

Kraj	Počet krajských zastupitelů						Q	K	Op.	Q+
	ČSSD	ODS	KSČM	KDU- ČSL	Koalice pro ...	Ost.				
Středočeský	26	25	10			4	33	26	39	-7
Jihočeský	22	19	10	4			28	41	14	13
Plzeňský	19	14	9		3		23	19	26	-4
Karlovarský	16	9	8		3	9	23	28	17	5
Ústecký	22	13	12			8	28	35	20	7
Liberecký	15	12	8			10	23	18	27	-5
Královéhradecký	18	13	7		4	3	23	25	20	2
Pardubický	19	11	6		9		23	28	23	5
Vysočina	21	11	8	5			23	21	24	-2
Jihomoravský	26	11	10	18			33	37	28	4
Olomoucký	27	13	10	5			28	45	10	17
Zlínský	18	11	5	6		5	23	35	10	12
Moravskoslezský	31	18	11	5			33	42	23	9

Zdroj: Autor, dle ČSÚ.

Tabulka č. 8: Radniční koalice uzavřené po volbách v roce 2008

Kraj	Složení koalice	Typ koalice
Středočeský	ČSSD (+ KSČM)	MWC, ideově propojená
Jihočeský	ČSSD + ODS	MWC, ideově nepropojená
Plzeňský	ČSSD (+KSČM)	MWC, ideově propojená
Karlovarský	ČSSD + KSČM + Doktoři	<i>Oversized cabinet</i>
Ústecký	ČSSD + ODS	MWC, ideově nepropojená
Liberecký	ČSSD + SOS (+ KSČM)	MWC, ideově propojená
Královéhradecký	ČSSD + KKrK + SNK-ED	MWC, ideově propojená
Pardubický	ČSSD + KPK	MWC, ideově propojená
Vysočina	ČSSD (+ KSČM)	<i>Oversized cabinet</i>
Jihomoravský	ČSSD + ODS	MWC, ideově nepropojená
Olomoucký	ČSSD + KDU-ČSL + ODS	<i>Oversized cabinet</i>
Zlínský	ČSSD + KDU-ČSL + ODS	<i>Oversized cabinet</i>
Moravskoslezský	ČSSD + KSČM	MWC, ideově propojená

Zdroj: Autor.

Závěr

Zaměříme-li se na regionální úroveň vládnutí v České republice, na jednotlivé politické aktéry, na volby do zastupitelstev krajských samospráv či na krajské rady, které jsou regionálními exekutivami, o něž se svádí boj mezi aktéry, je velmi obtížné vysledovat kontinuitu v jednání jednotlivých hráčů, stejně tak je prakticky nemožné zobecňovat případné trendy v koaličních vyjednáváních, jsou-li vůbec jaké. Pomyslným spojovníkem všech tří dosavadních voleb je označení krajských voleb za volby druhého řádu. Krajské rady a zastupitelstva ovládnou vždy ty politické strany, které jsou v daném roce stranami opozičními. Proto se setkáváme s fenoménem, že v každém období byly silné jiné politické subjekty. V roce 2000 se o vítězství dělila Čtyřkoalice a ODS. Bylo to však poprvé a zatím naposledy, co ve více krajích zvítězilo více politických stran.²⁸ Od roku 2004 patřily krajské samosprávy občanským demokratům a jejich koaličním partnerům, s volbami v roce 2008 dochází k obratu a kraje opanovali sociální demokraté se svými společníky. Od roku 2008 se setkáváme také s novým fenoménem. Je to poprvé za dvanáct let, kdy strana sama obsadí Radu kraje, aniž by měla absolutní většinu mandátů v zastupitelstvu. K tomu ČSSD využila dohod a ideologické spřízněnosti s komunistickou stranou. Ve dvou případech dokonce KSČM získala i exekutivní posty v Radě kraje (Karlovarský a Moravskoslezský kraj), ve čtyřech pouze podporuje vládu a svých nároků na exekutivní funkce se vzdala.

Je možné také shrnout, že nejčastějším typem koaličního svazku je minimální vítězná koalice, ať už založená na minimálním počtu mandátů, aktérů, případně na co možná nejmenší ideologické spřízněnosti a blízkosti politických subjektů. Velmi výjimečnou je minimální spojená vítězná koalice, která vznikla za dvanáct let fungování krajské samosprávy pouze dvakrát, a to v krajích Zlínském a Karlovarském, v němž byl do krajské rady přizván jeden člen Čtyřkoalice, který měl zmírnit programové a ideologické rozdíly mezi občanskými a sociálními demokraty.

Z hlediska diachronní komparace je problematickým ve výzkumu teorie koalic nižší počet uskutečněných voleb (od roku 2000 se uskutečnily pouze troje volby). To má vliv i na vyjednávání o koaličních strukturách a podobu krajských exekutiv. Až s několika dalšími volbami bude možné vysledovat trendy v koaličním chování politických stran v jednotlivých konkrétních krajích. Také až po té se ukáže, zda jsou výsledky ovlivňovány především tím, že se volby konají v polovině funkčního období poslanecké sněmovny a zcela plní roli voleb druhého řádu v České republice. Z pohledu srovnávání jednotlivých vyjednávání mezi aktéry napříč všemi územními celky a současně i volebními obdobími, vzorek koaličních struktur je již reprezentativní a je možné využívat výsledky jednání ke sledování dlouhodobějších trendů. Tvrzení, že úroveň vyšších územně samosprávných celků ovládnou vždy ty strany, které neparticipují na vládě státní, je momentálně platné. Zatím nebylo zfalzifikováno, může

²⁸ Na tomto místě dochází k jistému zjednodušení. Po volbách v roce 2004 byl hejtmanem v Jihomoravském kraji Stanislav Juránek, v němž zvítězila KDU-ČSL, po volbách v roce 2008, kdy ve všech krajích zvítězila ČSSD je hejtmanem Hlavního města Prahy a současně jejím primátorem člen ODS, zvítězivší v komunálních volbách 2006.

se tak stát v případě, že by byly vyhlášeny volby předčasné a termíny konání by se přiblížily, případně sjednotily.

DOKUMENTY A STATISTICKÉ PŘEHLEDY:

Asociace krajů České republiky. 2005. <http://www.kr-urady.cz>.

ČSÚ. Český statistický úřad. 2010. <http://www.czso.cz>.

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení).

LITERATURA:

BALÍK, Stanislav; KYLOUŠEK, Jakub, eds. 2005. *Krajské volby v České republice 2004*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80-210-3880-2.

BALÍK, Stanislav. 2005. *Modely exekutivních koalic na komunální úrovni*. In: Dančák, B. – Fiala, P. a Hloušek, V., eds. „Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu.“ Brno: Mezinárodní politologický ústav, 29-30. ISBN 80-210-3865-9.

BALÍK, Stanislav. 2006. „Typologie exekutivních koalic v Českém prostředí.“ In: CABADA, Ladislav a kol. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 53-67. ISBN 80-7380-004-7

BRUNCLÍK, Miloš. 2009. „Negativní parlamentarismus: cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu?“ *Acta Politologica* 1, 2, 118-141. ISSN 1803-8220.

BUDGE, Ian; KEMAN, Hans. 1990. *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. New York: Oxford University Press. ISBN 9780198279259.

CABADA, Ladislav a kol. 2006a. *Koalice a koaliční vazby*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-7380-004-7.

CABADA, Ladislav. 2006b. „Vybrané teorie koalic a jejich aplikace na vládní modely v České republice.“ In: *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8. - 10. 9. 2006*. Eds. NĚMEC, Jan; ŠŮSTKOVÁ, Markéta. Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 617-627. ISBN 978-80-902176-0-7.

DODD, Lawrence C. 1976. *Coalitions in Parliamentary Government*. Princeton: Princeton University Press.

EIBL, Otto; HAVLÍK, Vlastimil; KYLOUŠEK, Jakub; PINK, Michal. 2009. *Krajské volby 2008*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-7325-187-1.

FREIRE, André. 2003. *Second Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal, 1975-2002*. Working Paper, dostupný na www.ics.ul.pt.

JÜPTNER, Petr. 2004. „Komunální koalice a politické modely.“ *Politologická revue* 10, 2, 80-101. ISSN 1211-0353.

JÜPTNER, Petr. 2005. „Evropeizace a politické myšlení.“ In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Eds. DANČÁK, Břetislav; FIALA, Petr; HLOUŠEK, Vít. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 125-133. ISBN 80-210-3865-9.

- JÜPTNER, Petr. 2006. „Konfrontace teorie koalic s lokální politikou.“ In: *Koalice a koaliční vztahy*. CABADA, Ladislav a kol. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 109-116. ISBN 978-80-902176-0-7
- KARLHEINZ, Reif; HERMANN, Schmidt. 1980. „Nine Second-Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Elections Results.“ *European Journal of Political Research* 8, 1, 3-44. ISSN 1475-6765.
- KEMAN, Hans, ed. 2002. *Comparative Democratic Politics*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications. ISBN 0-7619-5477-5.
- LAVER, Michael; BUDGE, Ian. 1992. *Party Policy and Government Coalitions*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 0-312-07979-6.
- LAVER, Michael; SCHOFIELD, Norman. 1998. *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*. Michigan: University of Michigan. ISBN 978-0-472-08562-0.
- LEISERSON, Michael. 1968. „Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games.“ *The American Political Science Review*, 770-785. ISSN 0003-0554.
- LIJPHART, Arend. 1984. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven and London: Yale University Press. ISBN 0-300-03115-7.
- NEUMANN, John von; MORGENSTERN, Oskar. 1944. *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-0-691-11993-9.
- NOVÁK, Miroslav; LEBEDA, Tomáš a kol. 2004. *Volby a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-88-0.
- NOVÁK, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství/SLON. Isbn 80-85850-22-2.
- PENNINGS, Paul; KEMAN, Hans; KLEINNIJENHUIS, Jan. 2003. *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications. ISBN 1-4129-0377-7.
- RIKER, William H. 1962. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven and London: Yale University Press. ISBN 978-0300008586.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. 2000. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-461-3.
- SARTORI, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-9547966-1-6
- SARTORI, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 80-7325-062-4.
- STRNADOVÁ, Lenka. 2006. „Proces utváření povolebních koalic v Poslanecké sněmovně parlamentu ČR a na úrovni samosprávy: komparativní analýza.“ In: *Koalice a koaliční vztahy*. CABADA, Ladislav a kol. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 27-52. ISBN 80-7380-004-7.

- STRØM, Kaare; MÜLLER, Wolfgang C., eds. 2001. *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-829761-0.
- STRØM, Kaare. 1990. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-37431-6.
- SWAAN, Abram de. 1973. *Coalition Theories and Cabinet Formations*. Amsterdam, London, New York: Elsevier Scientific Publishing Company. ISBN 0-444-41144-5.
- ŠARADÍN, Pavel; ŠULÁK, Tomáš. 2001. *Krajské volby 2000: Olomoucký kraj*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 8024403668.
- ŠARADÍN, Pavel, ed. 2006. *Krajské volby v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1555-0.
- ŠARADÍN, Pavel. 2008. *Volby druhého řádu v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-1876-6.
- ŠVEC, Kamil. 2006. „Aplikace teorie koalic na proces utváření krajských rad v České republice.“ In: *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8. -10. 9. 2006*. Eds. NĚMEC, Jan; ŠŮSTKOVÁ, Markéta. Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 655-666. ISBN 978-80-902176-0-7.
- ŠVEC, Kamil. 2008. *Teorie koalic na regionální úrovni*. Praha: IPS FSV UK v Praze. Diplomová práce.